Lukuja-sarjan kirjoittajavieraana on emeritusprofessori Yrjö Varpio, joka pohtii kirjailijaelämäkerran kirjoittamista. Varpion teos Väinö Linnan elämä (WSOY) ilmestyi lokakuussa.

Yrjö Varpio

Kirjailijaelämäkerta, kirjailija ja tutkija

Väinö Linnan elämäkertaa ei voi kirjoittaa tukeutumatta kirjailijan omiin kertomuksiin elämästään. Kirjailija kertoi eri yhteyksissä vuolaasti elämänvaiheistaan, laajimmin professori Pertti Virtarannan nauhoittamissa haastatteluissa 1970-luvun alussa. Myös tärkeimmät tähänastiset esitykset Linnan elämästä, Nils-Börje Stormbomin *Väinö Linna. Kirjailijan tie* (1963) ja Jaakko Syrjän *Muistissa Väinö Linna 1* (2004), perustuvat pääosin kirjailijan omiin kertomuksiin. Stormbom nauhoitti Linnan muistelmia 1960-luvun alussa ja Syrjä kuunteli kirjailijan tarinoita jo 1950-luvulla. Ensin mainittu teos näyttää elämänvaiheiden osalta pohjautuvan paitsi omiin muistikuviin myös Virtarannan äänittämiin kirjailijahaastatteluihin. Olennaista on, että Stormbomin ja Syrjän teoksissa Linna itse pääsee kuvaamaan ja tulkitsemaan elämäänsä. Onko hän oman elämänsä puolueeton selostaja?

Linnan runsaat ja rikassisältöiset kertomukset elämästään herättävät kysymyksiä. Miksi kirjailija kertoi yksityiskohtaisesti elämästään, mutta samalla esti Virtarantaa julkaisemasta haastatteluja? Halusiko hän salata jotakin? Jotkut kirjailijan julkiset puheenvuorot osoittavat, kuinka Linna empi paljastaa joitakin kirjallisen uran kannalta olennaisia piirteitä elämästään. Sairastuttuaan sydänveritulppaan talvella 1965 hän pelkäsi, ettei ehtisi kotiin polttamaan vanhoja papereitaan. "En halunnut haparointejani mahdollisten tutkijoiden arvioitaviksi. Niissä oli niin paljon naiiviutta. Tien oheen jätettyä päiväläispoikaa", hän kirjoitti eräässä artikkelissaan. Pelko ei kuitenkaan toteutunut. Jäämistössä on säilynyt erittäin vähän henkilökohtaisia dokumentteja. Perikunta hävitti käytännöllisesti katsoen kaiken kirjallisen jäämistön, johon sisältyi ainakin suuri määrä Linnan saamia kirjeitä sekä joitakin käsikirjoituksia.

Linnan elämän tutkijalle kirjailijan haastattelut ja hänen omaelämäkerralliset kirjoituksensa tarjoavat tärkeän lähdeaineiston, mutta samalla on pakko kysyä, miksi Lin-

na toivoi "haparointiensa" unohtuvan ja miksi hän tarjosi jälkipolville niin paljon omia kuvauksiaan ja tulkintojaan elämästään. Linna oli toki kriittinen elämänsä muistelija. Niin haastatteluista kuin omaelämäkerrallisista kirjoituksistakin näkyy, että hän osasi kyseenalaistaa myöhemmän kertomuksensa luotettavuuden. Siitä huolimatta Linnan omat kertomukset elämästään noudattelevat samoja lainalaisuuksia kuin omaelämäkerrallinen kerronta yleensä.

Linnan kertoessa viimeisinä terveinä vuosinaan puukaasumoottorista, jonka vartijaksi ja käyttäjäksi hänet oli poikasena pantu Honkolan kartanon sahalla, kirjoituksessa on selkeä jälkikäteen muistamisen sävy: "Jos tahdon muistaa tuosta työstä jonkun mukavan hetken, niin kuvittelen istuvani konehuoneessa syömässä eväitäni pöntön kehittäessä riittävästi kaasua ja moottorin jyskyttäessä vieressäni tasaiseen tahtiin. Mielikuva paranee vielä, jos kuvittelee että ulkona on pakkanen." Kriittinen kirjailija tunnistaa muistojensa sävyttymisen fiktioiden suuntaan. Joskus kirjailija puolileikillään kertoikin miettineensä, kummassako sodassa hän itse asiassa oli sotinut – siinäkö, jossa hän oli konekiväärimiehenä, vaiko siinä, jota hän kuvaa *Tuntemattomassa sotilaassa*.

Linna palasi kirjoituksissaan useaan otteeseen elämänsä ratkaisevaan käänteeseen, lähtöön Urjalasta Tampereelle. Lähdön syy kulminoituu lietetynnyrin tappiin. Se aukeaa kesken lietteenajon, jolloin ällöttävä virtsasuihku singahtaa kuormaa pellolle kuskaavan rengin päälle. Niiltä sijoilta syntyi päätös jättää Honkolan kartanon pellot taakse. Linnan kuvaukset saavat kuitenkin kiinnostavasti kerta kerralta uusia piirteitä. Ensimmäisissä kuvauksissa äänessä on 1940-luvun lopun pienoisanarkisti ja boheemi, pikkukaupungin pikkusuuri kirjailija, joka selittää maailmanhistorian suuret käänteet pienten sattumusten avulla. Myöhemmin asemansa vakiinnuttanut kirjailija näki tapahtumassa yleisen yhteiskunnallisen liikkeen lainalaisuutta: Suomi kaupungistui, ja olisihan hän joka tapauksessa lähtenyt. Loppujen lopuksi kirjailijalta jäi ehkä huomaamatta, että hänen kuvauksensa Urjalan lietteenajosta noudatteli hämmästyttävän yksityiskohtaisesti Arvid Järnefeltin kuvausta Laukon torpparimailta vuosisadan alussa. Alitajuntaan jäänyt kirjallinen malli jäsensi elämäkerrallista kokemusta ja sen kuvausta.

Muistelija muistelee menneisyyttä yhteydessä muihin ihmisiin ja suhteessa senhetkiseen sosiaaliseen ympäristöön. Virtarannan haastatteluissa Linna muisteli elämäänsä 53-vuotiaana menestyskirjailijana. *Pohjantähti*-trilogiassa kuvatut maalaismiljööt olivat alkaneet autioitua ihmisten muuttaessa kaupunkeihin. Oma köyhä lapsuus oli kovin kaukana. Linna kertoi elämästään suomen kielen professorille, jonka tavoitteena oli ainakin kirjailijan puhekielen tutkiminen, mutta samalla aineiston tallentaminen myöhempää elämäkerrallista käyttöä varten. Toisesta näkökulmasta Linnan kertomukset Virtarannalle olivat eräänlaista yksityistä ripittäytymistä, jonka lääketieteellinen muoto, psykiatrinen terapia, oli Linnalle omasta kokemuksesta tuttua. Kaikki tämä vaikutti tapaan, jolla Linna muisti elämänsä vaiheita.

Linnan muistellessa elämäänsä 1970-luvun alussa kirjallinen elämä oli muutoksen kourissa. *Pohjantähti*-trilogian aikaan alkanut keskustelu Linnan realismin vanhakantaisuudesta jatkui edelleen, kulttuuriradikaalien syytökset Linnan konservatismista ja suoranaisesta taantumuksellisuudesta olivat kirjailijan mielessä. Vielä tärkeämpää oli, että kirjailija ei yleisönsuosiostaan huolimatta tuntenut saaneensa aikansa johtavalta kirjailijapolvelta, asemansa täysin vakiinnuttaneilta 1950-luvun modernisteilta, sitä tunnustusta, joka hänelle omasta mielestään olisi kuulunut. Tämäkin tausta vaikutti siihen, miten Linna kuvasi ja arvioi 1970-luvun alussa elämäänsä ja seikkailujaan kirjallisessa maailmassa.

Elämäkerran kirjoittaja ei voi kulkea pelkästään kirjailijan kertomien tapahtumien tasolla, vaan myös omaelämäkerrallisen muistelun motiivit ja strategiat ovat olennainen osa kirjailijan elämäkertaa. Elämäkerran kirjoittamisen eräs käytännön vaikeus onkin rajankäynti yksityisen ja intiimin suuntaan. Ristiriitaisen taiteilijan paljastuminen kansallisen oraakkelin takaa saattaa loukata monien tunteita. Mitä on luvallista sanoa? Tässä kohden kirjailijan oma esimerkki on rohkaissut minua kirjoittajana. Jossakin pirkkalaiskirjailijoiden kokouksessa Linna totesi illan myöhäisinä tunteina, että kirjoittajalle ei anneta mitään oikeuksia, hänen täytyy ottaa ne. Tämä pätee myös elämäkerran kirjoittajaan.